
Het samentreffen van Romantiek en Industriële Revolutie. Motieven in het denken van de engelse dichter en filosoof S. T. Coleridge (1772-1834)

A. H. J. M. Hoefnagel

Waar in de zeventiger jaren van de twintigste eeuw de grenzen van het industriële vooruitgangsgeloof zich niet zonder enige pijn te verwekken in de maatschappelijke bewustwording presenteren, kan het zinvol zijn om te zien naar de periode, waarin N.W. Europa zich in versnelde mate van agrarische samenleving met urbaan-commerciële rand transformeert tot industriële maatschappij en cultuur. Het centrale thema van dit artikel is, dat dit proces in Engeland waar de Industriële Revolutie in de tweede helft van de achttiende eeuw van start gaat, bepaald niet zonder tegenspraak verloopt. Met name in het werk van de maatschappelijk geëngageerde vertegenwoordigers van de Engelse romantische stroming in literatuur en filosofie zijn interessante kritische elementen aan te wijzen, die in hun scherpziende analyse van een opkomend industrieel-maatschappelijk waardenpatroon ook voor ons een zekere actualiteitswaarde behouden, zelfs wanneer zij in een voor hen én onze tijd conservatieve gedaante gepresenteerd worden. In dit verband willen wij hier de aandacht vestigen op de figuur van Samuel Taylor Coleridge, wiens denkbeelden wij met name zullen behandelen in hun reactie op de dominerende sociale filosofie van het toenmalige Engeland: het utilitarisme.

In de Verlichting wordt de Rede praktisch. De eenheid van theorie en praktijk, van wetenschap en technologie, is een favoriet thema in de geschriften van de franse 'philosophes'. Diderot tekent in zijn 'De l'interprétation de la nature' (1753) zo ongeveer het profiel dat 'ingevuld' wordt door één van de grote uitvinders die figureren in de opstartfase van de Industriële Revolutie: James Watt. Terwijl het Franse verlichtingsdenken met name voor het eigen land zich voornamelijk gaat concentreren op en uitmondt in het verzet tegen de politieke en sociale instituties, houdt men in Engeland metterdaad de handen vrij om zoveel mogelijk binnen de continuïteit van het institutionele kader te werken aan een belangrijke technisch-economische sprong voorwaarts; hier krijgt de welvaart, 'the wealth of nations', prioriteit boven de reconstructie van de samenleving op basis van nieuwe ideële uitgangspunten. De politieke structuur van de Engelse samenleving maakte het stellen van die

prioriteit dan ook mogelijk. De anglofilie van de Franse verlichtingsfilosofen is bekend (Voltaire, Montesquieu). De betrekkelijk grote politieke vrijheid, de bloei van handel en nijverheid, bevorderd door een onbevooroordeelde praktische instelling, de in vergelijking met Frankrijk minder uitgesproken sociale ongelijkheid, maakten Engeland al vroeg in de achttiende eeuw tot het lievelingsland van de 'Aufklärer'. Zo drukte de uit Hamburg afkomstige dichter Friedrich von Hagedorn na een tweejarig verblijf in het Engeland van rond 1720 zijn ervaringen als volgt uit:

'Wie edel ist die Neigung echter Britten:
Ihr Überfluss bereichert den Verstand.
Der Handlung Frucht, und was ihr Mut erstritten,
wird, unbereut, Verdiensten zugewandt;
Gunst krönt den Fleiss, den Macht und Freyheit stützen:
Die Reichsten sind der Wissenschaften Schütze'.¹

Dezelfde praktische 'philosophy' die aan de basis lag van een groot aantal technische vindingen, bracht het kader voort waarbinnen deze mechanische innovaties konden functioneren: fabriek, arbeidsdeling, arbeidsdiscipline, opkomend industrieel management. Veel uitvindingen en verbeteringen, zegt Adam Smith,² zijn het werk van

'those who are called philosophers or men of speculation, whose trade it is not to do anything, but to observe everything; and who, upon that account, are often capable of combining together the powers of the most distant and dissimilar objects'.

In de ideeën van de moraalfilosoof Smith gaat een zekere verstrengeling optreden van het ethische en het economische; het goede handelen en het menselijk geluk worden in nauwe betrekking gesteld tot het produceren van en het kunnen beschikken over een groot aantal nuttige goederen; voor de klasieke economen staat het menselijk bestaan in het teken van de schaarste. 'Every man is rich or poor according to the degree in which he can afford to enjoy the necessaries, conveniences, and amusements of human life'.³

Een hierbij goed aansluitende gedragscode werd geleverd door de moraal-filosofie van het Utilitarisme, bondgenoot van de nieuwe politieke economie, ontworpen door de jurist Bentham, die op zijn beurt geïnspireerd werd door de uit Frankrijk geïmporteerde ideeën van de filosoof-gelukstechnoloog Helvétius. De voor het Ancien Régime zeer provocerende, hedonistische moraal van laatstgenoemde ging ervan uit dat alle menselijke vermogens kunnen worden herleid tot fysische ervaring, dat eigenbelang gedefinieerd in termen van verlangen naar genot en vrees voor pijn al het menselijk handelen leidt. Zijn opvattingen klinken door in de openingszin van Bentham's *Introduction to the principles of morals and legislation* (1789): 'De natuur heeft de mensheid geplaatst onder de heerschappij van twee soevereine meesters, de pijn en het plezier. Het is alleen aan hen voorbehouden om aan te wijzen wat

we moeten doen, alsook om te bepalen wat we zullen doen . . . Zij beheersen ons in alles wat we doen . . . en het principe van het nut (the principle of utility) erkent deze onderworpenheid'. Bij Bentham wordt de idee aangescherpt dat het nuttigheidsprincipe niet alleen aangeeft hoe mensen feitelijk handelen, maar ook hoe zij *behoren* te handelen. Het nut is het onmiddellijk ervaren voordeel voor het eigen ik. Het Utilitarisme onthult de economische praxis van de Industriële Revolutie en geeft er tegelijk een legitimatie aan: het produceren van zoveel mogelijk goederen is een ethisch goede zaak. In de schaarste wordt voorzien door zichtbaar en tastbaar nut. De wereld van de mens, wat hij heeft, doet en is wordt opgedeeld in twee categorieën: 'utilities' en 'disutilities'. In de 19e eeuw geldt dit denkpatroon uitdrukkelijk als 'Progressive Philosophy', zoals J. S. Mill het uitdrukt, een kostbare verworvenheid van de Verlichting, die duidelijk en helder is, duidelijkheid schept na het eeuwenlange obscurantisme van een christelijk-religieuze moraal. In die zin kan Mill waardering opbrengen voor deze nieuwe zakelijk-empirische benadering van het zedelijk handelen, die de aandacht verlegt van de motieven naar de waarneembare effecten:

'He (nl. Bentham) introduced into morals and politics those habits of thought and modes of investigation, which are essential to the idea of science; and the absence of which made those departments of inquiry, as physics had been before Bacon, a field of interminable discussion, leading to no result'.⁴

Mill beschrijft de denkwijze van Bentham als 'the method of detail'; inzoverre beantwoordt Bentham welhaast volmaakt aan het ideaaltype zoals Pirsig dat omschrijft voor het eenzijdig-classicistische denken. Het is de methode, zo geeft Mill aan

'... of treating wholes by separating them into their parts, abstractions by resolving them into Things, — classes and generalities by distinguishing them into the individuals of which they are made up; and breaking every question into pieces before attempting to solve it'.⁵

De verbeeldingskracht, die in het denken van Coleridge een centrale plaats inneemt, is in het werk van Bentham zo goed als afwezig. Hij had nauwelijks affiniteit voor de meest natuurlijke en sterkste menselijke gevoelens. Mill oordeelt dat Bentham daarom ook maar een beperkte kennis van de menselijke natuur had; zijn kennis was 'wholly empirical; and the empiricism of one who has had little experience'. . . . He never felt life a sore and a weary burden. He was a boy to the last'.⁶ In de opvattingen van Bentham komt bijna onverwacht zuiver en nauwelijks verbloemd tot uitdrukking hoezeer deze toegesneden waren op de instelling en de belangen van de opkomende bourgeoisie. Als Mill de balans opmaakt wat betreft de waarde van Bentham's filosofie, geeft hij tegelijk een snedige karakteristiek van de beperktheid ervan:

'It can teach the means of organizing and regulating the merely *business* part

of the social arrangements. . . He committed the mistake of supposing that the 'business' part of human affairs was the whole of them'.⁷

Of, zoals Carlyle het uitdrukte: Bentham bezat 'the completeness of limited men'.

Met betrekking tot de relatie arbeid/techniek zou men in navolging van Dr. B. Goudzwaard kunnen stellen dat een utilitaristische attitude en doctrine ertoe zullen neigen, *arbeid* voorzover die slechts een bescheiden inkomen oplevert en er weinig eer aan te behalen valt, voor het individuele beleven te oormerken als '*disutility*': arbeid is een offer; men spreekt van 'the pain of labour' (A. Smith). De zin van de arbeid, motivatie, arbeidsvreugde: het worden romantische frasen die vanuit religies en andere ideologieën hoogstens nog wat kunnen worden opgepept. Van deze dagelijks terugkerende '*disutility*' kan op den duur slechts één '*utility*' ons bevrijden, de bron van '*utilities*': de *techniek*. Arbeid is hoogstens '*utility*' voor anderen, niet voor jezelf, tenzij als formeel ruilmiddel, inwisselbaar voor geld.

Het atomiserend, versplinterend sociale effect van zijn individualistische leer tracht Bentham te ondervangen door als tegenwicht de leidraad voor het overheidshandelen te stellen in het nogal populaire motto 'the greatest possible happiness for the greatest possible number'. De kwaliteitloze oppervlakkigheid van dit abstract-massale geluk wordt door Coleridge als een schrikbeeld ervaren, een 'vertrossing-avant-la-lettre': 'But *what* happiness? That is the question . . . *Your* mode of happiness would make *me* miserable'. (Table Talk, 20 aug. 1831). J. S. Mill ziet in de 'Progressive Philosophy' van Bentham en in de 'Conservative Philosophy' van Coleridge de twee hoofdlijnen voor het denken van hun tijd: 'the two great seminal minds of England in their age'. 'Conservatief' heeft in deze aanduiding nog niet alle negatieve associaties die het woord voor ons heden ten dage wel heeft, integendeel, vanuit een aantal gezichtspunten zullen Coleridge's ideeën voor ons soms verrassend 'modern' aandoen, al is de vorm door Coleridge's hang naar het verleden, naar religie en idealistische filosofie over het algemeen zeer restauratief.

We zullen ons hier met name bezighouden met Coleridge's kritiek op de politieke economie van zijn tijd en tevens met de blikrichting die hij wijst om niet vast te lopen in de scherp gearticuleerde eenzijdigheid van een technisch denken over mens en maatschappij, om te ontsnappen aan Bentham's 'idea of the world: a collection of persons pursuing each his *separate* interest and pleasure' (J. S. Mill). In de ideeën van Smith, Bentham, Malthus en Ricardo werd een voor Coleridge onaanvaardbare vernauwing en reductie toegepast op een naar humane maatstaven volwaardig mensbeeld; alle menselijke eigenschappen die niet duidelijk aan technische afwegingen en berekeningen onderworpen kunnen worden, moeten in hun theorieën buiten beschouwing gelaten worden. Hun maatschappijbeeld was volgens Coleridge een ontoelaatbare abstractie: zij vereren hun eigen modellen.

'They worship a kind of nonentity under the different words, the state, the whole, the society, and so on, and to this idol they make bloodier sacrifices than ever the Mexicans dit to Tescalipoca'.⁹

'The nearest approach to the realization of such a state is a colony, composed of a 100 wealthy Planters, and a 100.000 Slaves, the surplus value of whose labor above the price of their scanty food and clothing centers in the 100.¹⁰ Hun geobsedeerd zijn door produktie brengt de economen tot het negeren van te veel andere menselijke waarden:

'... the remainder of the population mechanized into engines for the manufactory of new rich men; — yea, the machinery of the wealth of the nation made up of the wretchedness, disease and depravity of those who should constitute the strength of the nation! Disease, I say, and vice, while the wheels are in full motion; but at the first stop the magic wealth-machine is converted into an intolerable weight of pauperism'.¹¹

Coleridge was een van de eersten in Engeland die zijn stem verhief tegen de door de politieke economen wetenschappelijk verklaarde vanzelfsprekendheid die hierin bestond dat de produktie voortdurend teruggekoppeld werd tot het sociaal-economisch gewenste niveau, dat overproduktie gekeerd werd door de vooral in deze eerste industriële fase zeer abrupte afwisselingen van hoogconjunctuur en crises. 'Business finds its own level': het z.g. natuurlijk verloop van de 'business cycle' heeft bij voortduring rampzalige effecten voor de arbeiders, die voor Coleridge méér zijn dan de alleen in abstracto vrije medespelers in de economische kringloop:

'But persons are not things — but man does not find his level. Neither in body nor in soul does the man find his level. After a hard and calamitous season, during which the thousand wheels of some vast factory had remained silent as a frozen waterfall, be it that plenty has returned and that trade has once more become brisk and stirring: go, ask the overseer, and question the parish doctor, whether the workman's health and temperance with the staid and respectful manners best taught by the inward dignity of conscious selfsupport, have found their level again!'¹²

De scherpe kritiek op het belastingstelsel en op het instituut van de nationale schuld vindt Coleridge kortzichtig; de conservatieve vorm die de ideeën van de oudere Coleridge kenmerken bevatten ten dele een opmerkelijke maatschappelijke visie. Hij ziet een progressief belastingstelsel als mogelijkheid tot herverdeling; zoals het water daar, waar het rijkelijk aanwezig is, door de warmte verdampt en opstijgt om als een milde regen neer te dalen op dorre streken, zo ook zou de staat het surplus van sommigen ten goede moeten laten komen aan de verzorging en het onderricht van velen:

'It is demonstrable that taxes, the product of which is circulated in the country from which they are raised, can never injure a country directly by the mere amount; but either from the time or circumstances under which they

are raised, or from the injudicious mode in which they are levied, or from the improper objects to which they are applied'.¹³

Het is interessant dat Coleridge die toch op de allereerste plaats faam verwierf als dichter en idealistisch filosoof in zijn 'tussentijdse' economische beschouwingen voortdurend de aandacht vestigt op distributie veeleer dan op produktie, het 'troetelkind' der economen dat moet voorzien in hun centrale preoccupatie, hun definitie van de maatschappelijke situatie: de schaarste. De ideologie van de schaarste wordt door Coleridge gepercipieerd als een indoctrinatie die ten koste gaat van hogere sociale en humane waarden. Mogelijk wat naïef doorslaand in zijn kritiek, stelt hij met even ontvullende als inspirerende laconiekheid vast:

I have, at least, met with no proof that there is or has been any scarcity, either in the materials of all necessary comforts, or any lack of strength, skill, and industry to prepare them'.¹⁴

Een krasse stelling als deze zou H. Marcuse pas op de industriële samenleving van het midden van de twintigste eeuw van toepassing achten.

Hij vergelijkt de Engelse economie van zijn tijd met een man die wegwijnt aan een welvoorzien dis, omdat zijn lievelingsgerecht toevallig niet op tafel staat. Wanneer hij van honger zou omkomen, is dit uiteraard niet het gevolg van schaarste, maar 'the man's own undisciplined temper, or habits of self-indulgence'.¹⁵ Volgens hem is de rijkdom van Engeland toereikend om op redelijke wijze in ieders behoeften te voorzien. De versterkte consumptieve vraag die mede ten grondslag ligt aan de Industriële Revolutie, moet voor de op dit punt zeer conservatief denkende Coleridge in dezelfde context geplaatst worden als het materiële winststreven van de opkomende middenklasse. Dat er inderdaad een natuurlijke schaarste zou bestaan die de armen moest dwingen tot onafgebroken en moeizaam geploeter was voor hem een irrationaliteit, een maatschappelijke illusie die in stand gehouden werd door de onnatuurlijke en onverzadigbare hebzucht van degenen die lak hadden aan die menselijke waarden die minder goed pasten bij de 'Spirit of Commerce'. Er gold nog slechts één maatstaf: materieel gewin, die resulteerde in 'the habit of looking at all things through the medium of the market'.¹⁶ Coleridge zag de eenzijdige groei van 'commercialism' als het gevolg van een fundamentele verstoring van het *culturele* patroon, het traditionele, meer evenwichtige stelsel van normen en waarden. De excessieve, inflatoire vraag naar kapitaal voor de uitbreiding en technische verbetering van het produktie-apparaat lag ten grondslag aan de ongekende schaarste-situatie die een groot deel van de bevolking tot een hopeloos gezwoeg dwong en veroordeelde om aan een overigens ook nog maar nauwelijks leefbaar bestaansminimum te komen.

Coleridge was overigens niet zo naïef dat hij de 'Spirit of Commerce' in het geheel niet accepteerde; integendeel, het is 'commerce to which I attribute the largest proportion of our actual freedom, and at least as large a share of our

virtues as of our vices.¹⁷ Hij was indertijd al vrij snel genezen van zijn Godwiniaans sociaal utopisme, dat bekend werd door de in een vergevorderd stadium verkerende (maar nooit uitgevoerde) plannen om samen met de dichter Robert Southey in Amerika aan de oevers van de Susquehanna-rivier een gemeenschap op nieuwe grondslagen te stichten. 'Twelve gentlemen of good education and liberal principles are to embark with twelve ladies in April next' schreef Thomas Poole begin 1794 aan een geïnteresseerde buitenstaander.¹⁸ 'Homo economicus' was ook voor Coleridge een acceptabele evidentie. De verfoeilijke eenzijdigheid begint voor hem precies daar waar men zich in woord en daad tot dit vernauwd en benauwend mensbeeld beperkt. Het kwaad steekt in 'an overbalance of the commercial spirit'. Under this head I include the general neglect of all the maturer studies; the long and ominous eclipse of philosophy, the usurpation of that venerable name by physical and psychological empiricism, and the non-existence of a learned and philosophic public'. If the tendency continued, the result must inevitably lead us under the specious names of utility, practical knowledge and so forth, to look at all things through the medium of the market and to estimate the worth of all pursuits and attainments by their marketable value'.¹⁹

Zo spreekt Coleridge in zijn *Second Lay Sermon* (1817), een preek, 'addressed to the Higher and Middle Classes, on the existing Distresses and Discontents' (d.w.z. over de oorzaken van de malaise die volgde op de beëindiging van de napoleontische oorlogen). De grondig-conservatieve wending die het denken van de oorspronkelijk-revolutionaire Coleridge genomen heeft, komt ook treffend tot uitdrukking in wat hij verder ziet als 'counter-weights to balance the commercial spirit', nl. 'the ancient feeling of rank and ancestry' en uiteindelijk het belangrijkste correctief: 'Religion', maar dan niet die van de Quakers, want zij besteden te weinig tijd aan theologie: dat soort godsdienst.

'... leaves the understanding vacant, and at leisure for a thorough insight into present and temporal interests, which, doubtless, is the true reason why its followers are in general such shrewed, knowing, wary, well-informed, thrifty, and thriving men of business'.²⁰

Het is niet zo'n moeilijke opgave uit de publikaties van Coleridge een zodanige selectie te maken, dat er een voor onze begrippen nogal ridicule karikatuur van muf en benauwend conservatisme uit de bus komt. De rijpere Coleridge is verre van een pre-socialist, ofschoon er af en toe wel zinsneden aan te wijzen zijn die tot dat misverstand aanleiding kunnen geven ('Our manufacturers must consent to regulations'). Het is, om in de terminologie van Tönnies te spreken, bij hem eerder het heimwee naar de 'Gemeinschaft' die getransformeerd wordt in 'Gesellschaft', dat zijn denken richting geeft. Hij heeft dan ook grote invloed uitgeoefend op de 'Christian Socialists' zoals Maurice en op de Oxford Movement. Niettemin bevat het sociale denken van Coleridge ondanks de vaak nogal stoffige vorm, een authentiek-visionaire

kern die op de lange duur (b.v. in onze (post)-industriële samenleving) eerder op het epitheton ornans 'progressief' aanspraak zal kunnen maken dan de in zijn tijd zeer progressief geachte filosofie van Bentham. Welke moderne welzijnsideoloog zal niet met enige vergenoegdheid kennis nemen van wat Coleridge in zijn 'Aids to Reflection' opmerkt over de positieve doelstellingen van de overheid:

- 1 To make the means of subsistence more easy to each individual.
- 2 To secure to each of its members the hope of bettering his own condition or that of his children.
- 3 The development of those faculties which are essential to his humanity, that is, to his rational and moral being.²¹

Het is met name John Stuart Mill geweest die oog had voor de belangrijke aanvulling die Coleridge te bieden had voor het verengde maatschappijbeeld van politieke economen en van het vroege utilitarisme. Tot zijn sociale filosofie was Coleridge in niet geringe mate geïnspireerd en gestimuleerd door zijn diepgaande studie van het Duits idealisme tijdens zijn verblijf op kosten van de groot-industriële de gebroeders Wedgwood in het Duitse Göttingen (1798), waarvandaan hij met een aanzienlijke vracht filosofieboeken terugkeert. Mill zag het grote belang ervan in tot een in maatschappelijk opzicht minder oppervlakkige en meer aanvaardbare versie van het utilitarisme te komen. Hiervoor nu zag hij geschikte aanknopingspunten in wat hij noemt de 'Germano-Coleridgian school', die een sociale filosofie voortbracht in vergelijking waarmee Bentham's ideeën nogal benepen aandoen, nl. 'the philosophy of human culture'. Dank zij Coleridge doet het begrip 'cultuur' zijn intrede in het Engelse sociale denken; zijn invloed valt dan ook het best als humanistisch aan te merken, zij het dan inderdaad van conservatieve snit. Onderwijs, vorming, opvoeding en cultuur zijn eerder de media tot maatschappijverheffing dan tot maatschappijvernieuwing, eerder gericht op het constructief voorkómen van sociale verandering dan op egalitaire emancipatie-idealen.

Coleridge heeft zeer vroegtijdig een opmerkelijke sensitiviteit ontwikkeld voor het opportunistisch opereren van kille, gladde technocraten en hun vervloekte ('accursed') beginselloosheid: spoedig zal een nieuwe aristocratie, nl. de 'democratische oligarchie' der economen de dienst uitmaken:

'It is this accursed practice of ever considering *only* what seems expedient for the *occasion*, disjoined from all principle or enlarged systems of action, of never listening to the true and unerring impulses of our better nature, which has led the colder-hearted men to the study of political economy, which has turned our Parliament into a real committee of public safety. In it is all power vested; and in a few years we shall either be governed by an aristocracy, or, what is more likely, by a contemptible democratical oligarchy of glib economists, compared to which the worst form of aristocracy would be a blessing'.²²

Mill die, zoals gezegd, werkte aan een in zijn ogen vereiste bijstelling van het 'primitieve' utilitarisme, werd sterk geïntrigeerd door wat Coleridge in bovenstaand citaat verwoordt als 'disjoined from all principle or enlarged system of action' want juist een 'enlarged' systeem van sociaal gedrag zou moeten voorzien in de tekortkomingen van een systeem dat alleen het 'business part of the social arrangements', en zelfs dat niet geheel toereikend, omvatte. Coleridge nu heeft volgens Mill de richting voor een basisverbreding aangegeven:

The peculiarity of the Germano-Coleridgian school is, that they saw beyond the immediate controversy, to the fundamental principles involved in all such controversies. They were the first (except a solitary thinker here and there) who inquired with any comprehensiveness or depth, into the inductive laws of the existence and growth of human society . . . They thus produced, not a piece of party advocacy, but a philosophy of society, in the only form in which it is yet possible, that of a philosophy of history; not a defence of particular ethical or religious doctrines, but a contribution, the largest made by any class of thinkers, towards the philosophy of human culture'.²³

Coleridge pleit in zijn 'On the Constitution of Church and State' (1830) voor de instelling van een door de overheid te financieren 'derde stand', een nationale 'Clerisy' of 'National Church' die nog wel enige relatie tot godsdienst en theologie zou hebben, maar die eerst en vooral tot taak heeft te werken aan de 'general cultivation' van de bevolking. Deze stand omvat 'the learned of all denominations; the sages and professors of . . . all the so-called liberal arts and sciences'. Een klein gedeelte van hen zou zich geheel moeten wijden aan onderzoek en wetenschap, 'in cultivating and enlarging the knowledge already possessed'; de overgrote meerderheid zou, over het gehele land verspreid tot in de kleinste uithoek, onderricht moeten verschaffen aan de bevolking, niet alleen wat betreft kennis en wetenschap, maar ook op het punt van moraal, rechten en plichten van ieder: 'to preserve the stores and to guard the treasures of past civilization, and thus to bind the present with the past; to perfect and add to the same, and thus to connect the present with the future'.²⁴ Het is typerend voor Coleridge hoe hij steeds interessante gezichtspunten zoals hier b.v. het idee van de door de overheid gefinancierde, deskundige dienstverlener, in een uiterst traditionalistisch jasje weet te steken. Anderen zullen later met zijn ideeën goede progressieve sier weten te maken! Daarbij valt met name te denken aan de hervormingsideeën van de Fabian Society van Sidney en Beatrice Webb en G. B. Shaw.

Enige biografische gegevens

Samuel Taylor Coleridge, geboren in 1772, was de zoon van een dominee/schoolmeester van een dorpje in Devon. Eind 1791 doet hij zijn intrede in

Jesus College te Cambridge, waar hij als theologiestudent vooral opvalt door zijn radicaal-revolutionaire oriëntatie en demonstratieve sympathie voor wat zich rond deze tijd in Frankrijk afspeelt. Zijn plannen om samen met Southey een utopische commune in Amerika te stichten, 'Pantisocracy', zijn befaamd, maar door onenigheid over de organisatievorm en allerlei bezwaren van praktische aard nooit gerealiseerd. In 1795 ontmoet hij de dichter William Wordsworth, met wie hij samen de beroemde 'Lyrical Ballads' schrijft; als romantisch dichter vooral verwerft Coleridge grote bekendheid. De rijke Wedgwoods verschaffen hem een lijfrente, waardoor hij in de gelegenheid wordt gesteld, een studiereis naar Duitsland te maken; hij verblijft ongeveer een jaar lang aan de universiteit van Göttingen, waar hij met name het werk van Kant en Lessing bestudeert. Zelf ziet hij dit bezoek als bepalend voor zijn verdere filosofisch-literaire bestaan. Inmiddels had het verloop van de Franse revolutie hem diep ontgoocheld: zijn bitterheid komt tot uitdrukking in het gedicht 'France: An Ode' (1798). Na zijn terugkeer uit Duitsland breekt voor Coleridge een zeer moeilijke periode aan; zijn huwelijk lijdt schipbreuk, hij is voortdurend ziek en raakt tot overmaat van ramp aan opium verslaafd. Hij hoopt dat een tweejarig verblijf te Malta (1804-1806) als tijdelijk secretaris van de gouverneur zijn gezondheid weer enigszins op peil zal brengen, hetgeen helaas niet het geval is. Na terugkeer in Londen voorziet hij voornamelijk in zijn onderhoud door journalistieke, literair- en politiek-kritische arbeid; zijn benoeming tot lid van de Royal Society of Literature in 1824 geeft hem tenslotte wat ruimer bestaanszekerheid. Vanaf 1816 leeft hij als patiënt in het huis van de arts James Gillman, bij wie hij tot zijn dood in 1834 zou blijven wonen. Hier bezochten Carlyle, Keats, William Blake en vele andere tijdgenoten deze 'sage of Highgate', wiens denken, naarmate de leeftijd vordert, een steeds godsdienstiger inslag begon te krijgen.

Noten

- 1 Gecit. in: Peter Gay, *The Enlightenment: An Interpretation*, dl. 2, p. 25.
- 2 A. Smith, *The Wealth of Nations*, Pelican ed. p. 115.
- 3 Adam Smith, o.c., p. 133.
- 4 J. S. Mill, Coll. Works, 'Bentham', p. 83.
- 5 Idem.
- 6 O.c., p. 92.
- 7 O.c., p. 99.
- 8 B. Goudzwaard, *Kapitalisme en Vooruitgang*, 1978², p. 168 e.v.
- 9 Uit 'the Friend', Complete Works, 2, p. 272.
- 10 Uit 'Memoranda', geciteerd in: D. P. Calleo, *Coleridge and the Idea of the Modern State*, p. 12.
- 11 Coleridge, 'Church and State', Works, 6, 64.
- 12 Coleridge, Lay Sermon', Works, 6, 209.
- 13 Id., p. 172.

- 14 Id., p. 181.
- 15 Idem.
- 16 Idem, p. 196.
- 17 R. J. White, *The Political Thought of S. T. Coleridge*, p. 194. (Selectie van C.'s geschriften).
- 18 Geciteerd in: Allan Grant, *A Preface to Coleridge*, p. 52.
- 19 R. J. White, o.c., p. 196.
- 20 Sec. Lay Sermon, gecit. in: B. Willey, *Samuel Taylor Coleridge*, p. 187.
- 21 Coleridge, *Aids to Reflection*, p. 39.
- 22 Table Talk (Coleridge); gecit. in: R. Williams, *Culture and Society*, p. 73.
- 23 J. S. Mill, *Coll. Works*, 'Coleridge', p. 138.
- 24 Coleridge, *On the Constitution of Church and State*, V. Gecit. in R. Williams, o.c., p. 78.